

Beknopt Verslag van de Pinkster-excursie 1919 in de omgeving van Epen (Z.-Limburg).

Donderdagavond 5 Juni in Maastricht aangekomen, maakte ondergeteekende Vrijdag 6 Juni 's morgens alleen een excursie over het Nederlandsche deel van den St. Pietersberg. 's Middags trokken Henrard, Jansen en Kloos naar Gronsveld en bezochten den Riesenberg, Trichterberg en het Savelsche bosch. 's Avonds ontmoetten we Sipkes te Maastricht en trokken samen naar Epen.

Zaterdag 7 Juni 's morgens Onderste en Bovenste bosch tot aan de grens, terug over Klein Kullen. 's Middags langs de Geul naar Cottessen tot aan de grens.

Zondag 8 Juni. Gezamenlijke tocht naar Eperheide—Heijenraad—Slenaken en 't Groote bosch. 's Middags bezochten Henrard, Jansen en Kloos het Kruisbosch en Schwijgerbosch, terwijl Sipkes op orchideeën uittrok naar het Gerendal.

Maandag 9 Juni. Gezamenlijke tocht vergezeld door den heer Zöllner over Cannerig, Harlerbosch, Vijlenerbosch, Kerperbosch naar Wolfshaag en Raren en terug.

Dinsdag 10 Juni begaven wij ons per rijtuig naar station Wijlre, per trein naar Eijs, waar wij het moerasje langs de spoorlijn en het bosch op den Eijsberg doorzochten, toen den Eijsberg overstaken en daar ons rijtuig weer ontmoetten, dat ons tot bij Kunrade bracht, waar wij een kalkhelling afzochten naar *Aceras*, echter zonder resultaat. Van Kunrade bracht het rijtuig ons naar het kasteel

Chaloen, waar wij gezamenlijk de Sibbergrub afzochten. Daar namen Jansen en Kloos afscheid en begaven zich naar het station Oud Valkenburg; Henrard en Sipkes bleven dien en den volgenden dag nog in Houthem, terwijl Henrard er nog een weekje aan vastknoopte.

Wij willen dezen keer geen volledige lijst geven van het door ons verzamelde materiaal, omdat dit voor een groot gedeelte een herhaling zou zijn van reeds lang uit Zuid-Limburg voldoende bekende soorten, maar zullen ons beperken tot die soorten, waarover wij iets bijzonders te vermelden hebben.

Aspidium filix mas Sw. *m. furcans* Moore: verschillende zijblaadjes aan den top gaffelvormig gedeeld. Nieuw voor ons land. Holle weg bij Raren.

Aspidium aculeatum Döll. *s.sp. lobatum* (Sw.) Asch. Deze voor ons land zeldzame varen vonden wij in meerdere exemplaren op een helling van den Trichterberg en ook in holle wegen in de omgeving van Epen.

Cystopteris fragilis Bernh. in den vorm *anthriscifolia* Koch in een hollen weg bij Raren, in den vorm *cynapiifolia* Koch op een muur van den bovensten molen te Epen. Deze standplaatsen en vormen komen geheel overeen met die, welke wij in het verslag Kr. Arch. 1916 p. 68 vermeldden.

Luzula nemorosa (Poll) E. Mey. groeit in zeer groote hoeveelheid in het Onderste en Bovenste bosch bij Epen en is daar vrij vormenrijk. De bloeiwijze is soms groot, ijl en uitgespreid, soms dicht samengetrokken. De kleur van de plant wisselt van vrij licht geelgroen tot donker matgroen.

Milium effusum L. *fm. ramifera* J. en W. Savelterbosch,
 „ *fm. refracta* J. en W.

verder kleine, $\pm 1\frac{1}{2}$ dM. hooge vormen bijna stengelloos te Slenaken.

Koeleria pyramidata Dom. *ciliata* Dom. Kunrade.

„ *gracilis* Dom. *fm. subpubiculmis* Dom. Kunrade.

- Koeleria gracilis* var. *pubiculmis* Dom. Kunrade.
Aira flexuosa L. var. *Legei* Richter. Epe.
 " " var. *montana* Parl. In lage, dichte zoden met korte bladen, sterk aangedrukte pluimtakken en donkerviolette aartjes een geheele vegetatie vormend tusschen Eperheide en Slenaken.
Avena fatua L. var. *pilosissima* Gray. Kunrade, braakland.
Avena fatua L. var. *intermedia* Lej. et Crt. Kunrade, braakland.
Avena pubescens L. var. *flavescens* Gander, Holle weg bij Raren.
Avena pratensis L. var. *glaucescens* Caspary, Eijs, Kunrade.
Trisetum flavescens P. B., Savelterbosch.
 " " *glabratum* Aschs., Geuldal bij Epen.
Trioida decumbens Bernh. Sterk behaarde lage vormen op den Eijserberg.
Melica uniflora Retz., Savelterbosch.
Briza media L. *lutescens* Fouc., Eijs en Kunrade.
Poa compressa L. op muren van den watermolen bij Epen.
Poa nemoralis L. *vulgaris* Gaud., Schwijbergerbosch.
 " " fm. *ramifera* J. en W., Vijlerbosch.
 " " *glauca* Gaud.? Of dit inderdaad de vooral in de Alpen voorkomende vorm is, valt te betwijfelen. De planten zijn echter sterk grijsgroen met gladde stengels en korte pluimen, zoo o.a. te Gronsveld.
Poa nemoralis L. *agrostoides* A. et G., Valkenburg.
Poa trivialis L.; een slanke vorm met lichte geelachtige aartjes en lichtgroene bladen te Gronsveld en Eijs.
Glyceria plicata Fr., Epen
 " var. *triticea* Lange, Slenaken.
 " var. *aristulata* J. en W., Vijlerbosch.
Catabrosa aquatica P. B. fm. *viride* Sylerbeek bij Epen.
Dactylis glomerata L. *pendula* Dum., Wolfshaag.

Dactylis glomerata L. *flavescens* Schröter, Wolfshaag.
Dactylis Aschersoniana Gr., Holseter bosch; Oud-Valkenburg.

Festuca ovina L. *capillata* Hack., Slenaken.

" " L. *vulgaris* Koch! Wolfshaag.

Festuca rubra L. *nemoralis* Anderss.; Slenaken en Gronsveld. Van de laatste vindplaats ook exempl. met iets behaarde scheeden.

Festuca rubra L. *commutata* Gaud. (vgl. Kr. Arch. 1915) Eijserheide.

Brachypodium pinnatum P. B. m. *bracteatum*, Valkenburg en Kunrade.

Bromus secalinus L. *vulgaris* Koch *velutina* Rchb., Kunrade in braakland veel.

Bromus racemosus L., Eijs (in het veentje langs den spoorweg).

Bromus commutatus Schrad.: Eys, Kunrade.

Bromus ramosus Huds.: algemeen. Twee typen vielen op, beide tot *eu-ramosus* A. et G. behoorende en slechts onderscheiden door de kale of ruw behaarde scheeden. Enkele exempl. met sterk ontwikkeld draagblad of met 3 onderste pluimtakken.

Bromus erectus Huds. Trichtergrubbe bij Valkenburg.

Scheeden *afstaand* ruw behaard; pluim veelbloemig en met groote aartjes; Oud-Valkenburg.

Triticum spelta L. Klaverveld bij Kunrade; alleen de kale vorm.

Triticum caninum L. Knoopen en scheeden purper tot zwart, (vgl. A. en G. die ze als *fm. ustulatum* Harz onder de var. *flexuosum* opgeven); Epen Bovenste bosch.

Orchis militaris L. en *Orchis purpurea* Huds. kwamen algemeen voor; en op enkele plaatsen werd de bastaard daartusschen aangetroffen, vooral kenbaar aan de middenslip der lip.

Orchis mascula L., *O. latifolia* L. en *O. incarnata* L.

werden in het Geuldal talrijk aangetroffen; onder de verschillende vormen noteeren wij:

O. latifolia × *maculata* L., *O. maculata* L. met zeer lange middenslip en *O. latifolia* L. *macrobracteata* Schur. Te Eys werden in 't veentje nog exemplaren van *O. incarnata* L. aangetroffen: planten van wel 50 cM. lengte, maar met typische lip en lange rechtopstaande bladen.

Ophrys apifera Huds. *aquisgranensis* Kaltenbach op den Eyserberg, waar ze, volgens schriftelijke mededeeling van de Wever, steeds in dien vorm groeit. Ze onderscheidt zich van de type, doordat de tekening op de lip in 't geheel niet op een bij gelijkt.

Gymnadenia conopea R. Br. Kunrade, op een kalkhelling; de gewone wijdbloemige vorm uit Z. Limburg.

Platanthera van den St. Pietersberg, Gronsveld, Epen in 't Onderste en Bovenste Bosch; meest alle groote, forsche planten met groote bloemen. Bij sommige exemplaren zijn de helmhokjes recht en evenwijdig, dit is dan *Pl. bifolia* Rchb.; bij andere krom en benedenwaarts divergeerend; *Pl. chlorantha* (Cust.) Rchb. en bij een derde groep recht maar divergeerend, dit zou dan de bastaard *Pl. hybrida* Brügg. zijn. Wij vestigen evenwel de aandacht er op, dat deze planten, voor zooverre zij tot *Pl. bifolia* gerekend moeten worden, in habitus buitengewoon dicht bij *Pl. chlorantha* staan. Het verschil tusschen deze planten en de *Pl. bifolia* uit de duinen en venen uit N. Nederland is veel grooter. Deze laatste zijn gewoonlijk veel kleinere planten met slechts half zoo groote bloemen en vlak langs elkaar liggende, rechte helmhokjes. Volgens de Wever zou dit kleine type (*densiflora* Drej.) ook in de Limburgsche venen voorkomen, terwijl het forsche type (*laxiflora* Drej.) op de kalkheuvels thuis behoort.

Polygonatum verticillatum All. in het Kerperbosch. Behalve de gewone vorm ook f. *ramosum* Nob. waarbij

tusschen de onderste bloemkransen zijtakken ontspringen, die gedeeltelijk uitsluitend bladen, gedeeltelijk bladen en bloemen dragen. Ook de stelen der onderste bloemtrossen zijn tot 5 cM. verlengd.

Aconitum Vulparia Rchb. = *A. Lycoctonum* Auct. (non. L.) op twee vindplaatsen langs de Geul ten Z. van Epen. *A. Lycoctonum* L. is een Scandinavische soort met blauwe bloemen. (Hegi, Ill. Fl. v. Mit. Eu. III 503).

Helleborus viridis L. bij Bissen in het Kruisbosch. De groeiplaats maakt geheel den indruk, dat de plant hier werkelijk wild voorkomt.

Ranunculus sardous Crtz. var. *hirsutus* Curtis is in Z. Limburg algemeen.

Ranunculus nemorosus D. C. vonden wij op den Trichterberg in de vormen *vulgaris* Gren. en *polyanthe-moides* Boreau.

Ranunculus bulbosus L. komt aan den rand van het Onderste Bosch bij Epen in eigenaardige kleine exemplaren voor met sterk gedeelde bladen en smalle bladslippen.

Ranunculus acer L. bij Gronsveld zeer vormenrijk. Wij namen onder meer waar: var. *Borreanus* Jord., var. *Frieseanus* Jord., var. *micranthus* Rikli en var. *retroflexus* Henr.

Lychnis flos cuculi L. var. *brachipetala* N o b. (nov. var.) langs den weg naar Epen. De var. heeft kleine bloemen. De lintvormige deelen der bloembladen zijn bijna geheel gereduceerd.

Cardamine amara L. langs de Geul en langs een beekje bij Kl. Kullen.

Geranium dissectum L. met lichtroze bloemen komt in Z. Limburg even vaak voor als de gewone donkerroode type.

Corydalis ochroleuca Koch in prachtige exemplaren, op den kerkhofmuur te Slenaken.

Viola lutea Sm. *multicaulis* Koch. Het streng tot de Geul-uiteerwaarden beperkte zinkviooltje groeit daar in

groot aantal, tusschen de typische intens-geel gekleurde, in zwavelgele exemplaren. Ook komen exemplaren voor, waarvan de twee bovenste bladen in meerdere of mindere mate de kleur van *V. tricolor* hebben.

Vicia sepium L. *ericalyx* Celak. is in Z.-Limburg zeer algemeen. Behalve de normale vuilblauwe bloemkleur vindt men ook vrij vaak *l. picta* Beck met geelachtig rose bloemen. Gronsveld, Epen. Een witbloemig exemplaar *l. albiflora* Gaud vonden wij op den Trichterberg.

Ajuga reptans L. *fl. albis*. Onderste bosch. *fl. carneis*. Savelsche bosch.

Euphrasia montana Jord. bij Cottessen langs de Geul.

Knautia arvensis Coulter var. *campestris* (Bess.) Wirtg., de var. zonder straalbloemen, in het Geuldal bij Epen. Volgens de Wever is deze vorm in Z. Limb. zeldzaam, hij noemt maar 1 vindplaats in zijn lijst X.

Doronicum Pardalianches L. in een kleinbloemigen vorm op de kalkhelling bij den Riesenberg te Gronsveld.

Ten slotte willen wij nog eens wijzen op den enormen vormenrijkdom van *Hieracium vulgatum* L. en *Hieracium murorum* Poll. in Zuid-Limburg. Van de laatste vonden wij exemplaren aan een wegkant door het Vijlener bosch met volkomen kale bovenvlakte der bladen.

A. W. KLOOS JR. C. I.